

ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

УДК 811.161.

**ОСОБЛИВОСТІ ПРЕЗЕНТАЦІЇ ЖІНОЧОГО ОБРАЗУ У ПРОЗІ
МАРІЇ МАТІОС**

Ісаєнко К. П.

*Стаття присвячена аналізу специфіки жіночого образу у творчості Марії Матіос.
Ключові слова: жіноча проза, художній стиль, рецептивна модель, жіночий образ.*

*В статье рассматривается специфика женского образа в творчестве Марии Матиос.
Ключевые слова: женская проза, художественный стиль, рецептивная модель, женский образ.*

*The article covers specific features of woman's image in the works of Marya Matios.
Key words: fiction style, receptive model, woman's image.*

У стилістичній системі української жіночої прози кін. ХХІ ст. реалізуються різнотипні світоглядні моделі. Ці моделі, власне, і відображають особливості індивідуального стилю, адже будь-яка концепція творчості позначена авторською суб'єктивністю.

Індивідуальний стиль розглядаємо як багатоконпонентне поняття, яке включає чимало складників: від авторської концепції світу і людини, рівня близькості художнього твору до життєвого контексту автора, літературну традицію, способи і форми мистецького вираження мовної стилістики, що відповідає розкриттю теми чи проблеми. Змістове наповнення і характер складників індивідуального стилю корелюється типом світосприйняття, світорозуміння письменника, його естетичною свідомістю та суб'єктивно-оцінною позицією. Поняття "стиль" пов'язується також і з ритмами часу, який, у свою чергу, пропонує актуальні рецептивно-презентаційні моделі, що їх так чи інакше подає автор, оскільки творчість має психологічну та історичну зумовленість. Зрештою, поняття стилю визначає і специфіку рецептивної моделі, яка постає у творчості митця [1].

На матеріалі художнього доробку сучасної української письменниці Марії Матіос спробуємо проаналізувати особливості рецепції і презентації жіночого образу у відповідності до стилістичних особливостей її прози. Адже аксіологічні концепти української жіночої прози ХХІ ст. характеризують специфічний жіночий тип світосприйняття, який відзначається здатністю в умовах невизначеності та відкритості відображатися у закономірностях формування художньої ціннісної системи.

Умовно можна визначити рецептивно-презентаційні моделі у творчому доробку письменниці,

присутні практично у кожному тексті. Насамперед, це: домінуючий тип героя (героїні) у художньому творі (рецепція); генологічна своєрідність (жанрова презентація); моделювання художньої дійсності на рівні заголовків творів (знаково-символічна презентація) [2].

Образ жінки (або його сумарний різновид) у прозі М. Матіос відрізняється своїм складним психологізмом, подекуди навіть трагізмом, в основі якого, майже у всіх аналізованих сюжетах, особиста драма пошуку гармонії. Проза Марії Матіос у буквальному сенсі "проговорює" психологічний досвід жінки, набутий нею або у час великих суспільних перемін, або у моменти особистісних криз чи то зламів. Змальовуючи історичні, національні, суспільні сфери буття жінки, авторка зачіпає такі тематично-сміслові опозиції як жінка – держава, жінка – нація, жінка – політика. У проаналізованій прозі Матіос на високий філософсько-екзистенційний рівень піднесено теми материнства, родинних цінностей, жіночого бунту, сексуальної свободи, жіночої самотності, реабілітованої тілесності тощо. Проходячи через усю творчість письменниці, вони набувають значення образу-архетипу. Стиль М. Матіос відзначається багатством лексики, яка вміщує найрізноманітніші пласти – від фольклорного до книжного, від публіцистичного до просторічного, від рафіновано літературного до діалектного. Національна ідентичність героїв прози виразно підкреслена локальними діалектизмами.

Своєрідно проявивши власну авторську манеру у новелістиці ("Нація"), константи індивідуального стилю закріпилися великою прозою ("Солодка Даруся", "Майже ніколи не навпаки", "Мама Маріца, дружина Христофора Колумба" тощо). Великі та

малі епічні форми М.Матіос – явище цілісне передусім на проблемно-тематичному рівні, тобто є всі підстави говорити про те, що кожен прозовий твір письменниці постає не сам собою, а в межах єдиного художнього організму, де кожен елемент окремого вписується в структуру цілого [3].

Індивідуальний стиль М.Матіос не позбавлений публіцистичності, що поєднується з іронічно-гротескним сприйняттям української дійсності. Роман “Містер і місіс Ю-Ко в країні укрів”, з його відлунням бурлеску й травестії, використанням архетипних моделей, подає цікавий матеріал для підтвердження висновків про результативність поєднання традиційних і новаторських підходів до відтворення дійсності як на змістовому, так і на формальному рівнях.

Визначальним засобом розкриття явищ дійсності в аналізованих текстах є психологічна обґрунтованість поведінки. Письменницю найбільше цікавить людське, передусім жіноче “я”. В її новелах, повістях, романах поряд із зовнішнім сюжетом розвивається внутрішній, що відбиває динаміку почуттів жінки. І то не важливо, чи йдеться про шлях героїні від дівчинки до зрілої жінки, чи подається фрагмент біографії жінки-коханки (“Щоденник страченої”), чи жінки вигнанки, “не-такої”, як усі (“Москалиця”), чи то драматична історія жінки-матері, котра приносить власне життя в жертву заради сина-каліки (“Мама Маріца, дружина Христофора Колумба”).

Ж.-П. Сартр стверджував, що в творі немає нічого, окрім особистості автора, який примушує споглядати те, що сам виявляє, залучає до свого універсуму. Можна вважати, що галерея жіночих образів, представлена у прозі Матіос становить своєрідний жіночий збірний портрет українки, в котрому презентовано всі грані національного характеру.

Реальність мистецтва є сферою комунікації, оскільки творець вибудовує вже досліджений, а не відчужений світ. Яскравою рисою індивідуального стилю авторки є містицизм та філософічність. Доробок М.Матіос загалом можна розглядати як спробу переосмислення філософських ідей Г.Сковороди, а передусім його теорії самопізнання. Разом з тим у творах порушуються проблеми людського буття (досить потужний екзистенційний підтекст), взаємодії індивіда й суспільства, питання сенсу життя тощо. Творчість письменниці характеризується впливом фольклорних традицій, а саме народних переказів та легенд містичного змісту, що відзначено присутністю в її творах персонажів потойбічного світу.

Моделюючи різні часові і просторові вияви як вигаданого, так і реального світу, письменниця надає їм ознак замкненого, тобто герметичного простору, недоступного для проникнення сторонньої людини, та знімає обмеження і виходить на рівень макрокосму. Цей часопростір у творах увиразнює образи персонажів. Власне психологічний аспект герметичності пов’язаний із проблемою самотності, яку письменниця порушує у своїх творах, розглядаючи її, по-перше, як потребу в усамітненні та певну самодостатність особистості,

а по-друге – як аутсайдерство й непотрібність людини в суспільстві.

Письменниця охоплює практично всі прозові жанри, від новели до роману. Але зміст новели, втім, як і роману, у авторки часто корелюється відповідно до наскрізної світоглядної позиції.

Проза М.Матіос є особливо цікавою на рівні експериментів із жанрами, зокрема особливої уваги заслуговує її “колажна” авторська манера. Результатом художнього пошуку М.Матіос у царині композиційних засобів стало створення рухливої структури твору, що підтвердило необмежені комбінаторні можливості гри з читачем (“Фуршет”). Письменниця апробовує як класичний спосіб організації текстового матеріалу з лінійним сюжетом і можливими ретроспекціями (“Апокаліпсис”, “Не плачте за мною ніколи”), так і постмодерний виклад, для якого характерні багатоплановість, асинхронність композиції (“Щоденник страченої”, “Майже ніколи не навпаки”).

Осібне місце у прозовому дискурсі авторки посідає близька до потоку свідомості психологічна оповідь, яка за формою являє собою суцільний внутрішній монолог (“Детектор”, “По праву сторону твоєї слави”).

Сама М.Матіос суть власних жанрових презентацій передає описово: “гомеричний роман-симфонія”, “повість-мелодрама”, “роман-сага в новелах” тощо. Таким чином, виразно національна стильова специфіка епічного набутку нашої сучасниці забезпечується поєднанням традиційних, модерних і постмодерних текстових стратегій [4].

У різноманітних своїх виявах функціонує в аналізованій прозі заголовковий комплекс, виступаючи передусім генератором енергії художнього тексту, прийомом, стилем, що уможливує осмислення буттєвих проблем на знаково-символічному рівні. Назви творів одного письменника дозволяють простежити динаміку розвитку естетичної природи заголовка з погляду жанрово-композиційної специфіки. Заголовки – це також окрема система, яка випрацьовується, “випливає” у процесі опанування технікою слова. У М.Матіос система заголовків є додатковим (і геть не останнім) критерієм аналізу. Маючи високу енергетичну зарядженість, заголовок літературного твору здатний залучати читача до силового поля авторської ідеї, формувати у реципієнта складний комплекс реакцій, настроїв і смислів, скеровувати процес сприйняття у відповідному, бажаному для автора, але іноді навмисно прихованому напрямку. У цьому сенсі заголовки творів М.Матіос виразно функціональні. Вони або вказують на центрального персонажа (“Анна-Марія”, “Анти-Марія”, “Мама Маріца”, “Солодка Даруся”, “Юр’яна і Довгопол”, “Москалиця”), або окреслюють проблему твору (“Апокаліпсис”, “Життя коротке”, “Нація. Одкровення”), або ж навіть визначають жанрову належність твору (“Бульварний роман”, “Щоденник страченої”). Характерною для М.Матіос є модель заголовка, яка базується на формулюванні спонукальної конструкції: “Вставайте, мамко...”, “Будьте здорові, тату”, “Признай свою дитину”, “Не плачте за мною ніколи”, “Прощай мене”, “Просили тато-мама”. Тоді як, для

порівняння, наприклад – у системі заголовків О.Забужко можна визначити присутність двох яскравих типів назв: по-перше, заголовки констативні, прозорі стосовно подальшого змісту твору (“Сестро, Сестро”, “Дівчатка”, “Я, Мілена”, “Інструктор з тенісу”), по-друге, це символічні, лейтмотивні заголовки, для дешифрування яких від читача вимагається певна сума життєвих знань (“Польові дослідження українського сексу”, “Казка про калинову сопілку”) і здатність до інтелектуальних рефлексій та можливість ці знання використати, ситуативно дешифрувати. У прозі Марії Матіос сформувала в сучасній українській літературі потужну “концептосферу” (Д.Лихачов) з таких базових понять, як Бог, Батьківщина, мораль, любов, життя, смерть, гріх, спокута, пам’ять. У сучасній українській прозі проглядаються три основні

тематичні масиви: минуле українського буття в усіх його складностях і суперечностях, жінка у кращих і гірших виявах своєї людської сутності, сучасне у його драматичній, але не безнадійній перспективі. Відповідно у Марії Матіос в одному контексті – жінка-сповідальниця, спокутниця, грішниця, яка, тим не менш, не позбавлена соціальних амбіцій, і зовсім в іншому – жінка-самітниця, яка прагне захватитись і згубитись у містичному світі. Разом з тим концептуальною домінантою у доробку письменниці таки домінує категорія нації, а найяскравішим проявом образу вітчизни в текстах письменниці постає збірний і багатоплановий образ Жінки (матері, коханої, сестри, України). Сформовані у творчості української письменниці рецептивно-презентаційні моделі буття унаочнюють розмаїтість і концептуальність сучасної української прози.

Література

1. Гундорова Т. Проявлення слова. Дискурсія раннього українського модернізму. Постмодерна інтерпретація / Т. Гундорова. – Львів : Літопис, 1997. – 299 с.
2. Зборовська Н. Код української літератури / Н. Зборовська. – К. : Смолоскип, 2010. – 570 с.
3. Крупка М. Гендерний дискурс у сучасній українській літературі / М. Крупка // Актуальні проблеми сучасної філології. Літературознавство : зб. наук. праць Рівненського державного гуманітарного університету. – Вип. ІХ. – Рівне : РДГУ, 2000. – С. 145–151.
4. Насмінчук І. А. Проза Марії Матіос: до характеристики індивідуального стилю / І. А. Насмінчук // Збірник наукових праць студентів та магістрантів Кам’янець-Подільського державного університету: Філологічні науки. – Вип. 1. – Чернівці, 2006. – С. 94–100.